

УДК 378.046-021.68

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-246-253

Птахіна Ольга Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

olga.pth@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9672-4593>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах важливо не лише мати професію, а й бути готовими до вдосконалення своїх навичок, бути орієнтованим на постійне самовдосконалення. Суспільний інтерес до проблеми розвитку професійної мобільності педагога зростає у зв'язку із модернізацією освіти, підготовці висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, здатних продуктивно здійснювати професійну діяльність. В умовах швидкої зміни змісту професійної діяльності, швидкого оновлення наявних знань виникає необхідність розвитку професійної мобільності фахівців у системі післядипломної освіти задля оволодіння новими навичками та вміннями, здатності оперативно орієнтуватися в професійному та соціальному середовищі.

Розвиток професійної мобільності досліджували такі науковці, як В. Андрущенко, Т. Голубенко, Т. Гордєєв, В. Гринько, Н. Грицькова, Ю. Гуров, Є. Іванченко, Б. Ігошев, О. Кіпіна, Ю. Клименко, Н. Кожемякіна, Н. Мерзлякова, Л. Меркулова, Е. Нікітіна, Л. Пілецка, Р. Пріма, Н. Сидорова, С. Сисоєва, Л. Сушенцева, І. Хом'юк, Л. Хоружа, І. Шпекторенко, Н. Чернуха, В. Юрченко, О. Яненко та інші.

Велика кількість наукових праць свідчить про зацікавленість науковців щодо процесу формування та розвитку професійної мобільності фахівців саме тому, що вітчизняна система освіти повинна забезпечувати підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації фахівців, які здатні об'єктивно сприймати мінливе навколишнє середовище та успішно до нього адаптуватись.

Поняття «професійна мобільність» як наукова категорія, має мультидисциплінарний характер, вивчається у взаємозв'язку декількох наук (філософії, соціології, економіці, психології та педагогіці), де розглядається той чи інший її аспект. У філософському напрямку професійну мобільність розглядають як рух людей (індивідів), груп у межах соціальної структури суспільства між класами, групами, верствами, категоріями. В соціологічному аспекті під професійною мобільністю розуміють соціальні переміщення людей у напрямку визначення їх суспільних позицій, які характеризуються або більш високим (соціальне

піднесення), або більш низьким (соціальна деградація) рівнем доходів, престижу та інше. Психологічний напрямок професійної мобільності передбачає наявність адаптивно важливих особистісних якостей, тобто мотивів, основна увага приділяється внутрішньо-мотиваційним та інтелектуально-вольовим компонентам особистості. В економічному ракурсі професійна мобільність розглядається як рух робочої сили, тобто здатність і готовність фахівця змінювати місце роботи, регіон чи сферу діяльності. Дослідження «професійної мобільності» педагогічною наукою доводить існування різних підходів щодо трактування поняття професійної мобільності, розрізняючи формування професійної мобільності майбутніх спеціалістів у процесі їх навчання у ВНЗ та розвиток професійної мобільності фахівців.

Ми згодні з думкою науковців (О. Акулов, Л. Горюнова, Л. Меркулова, Л. Сушенцева), які розглядають професійну мобільність як інтегративну якість особистості, необхідну для здійснення професійної діяльності.

Основними функціями професійної мобільності є: реагування на соціально-економічні зміни в суспільстві; адаптація особистості в мінливих умовах; реалізація особистості в професійній діяльності. Саме тому наукова категорія «професійна мобільність» розглядається як своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; як складне, багатогранне як за структурою, так і за функціональним призначенням, видовим розмаїттям явище (Пілецька Л.С., 2013, с. 207).

Як зазначає Л. Сушенцева, професійна мобільність виявляється на різних рівнях – на рівні особистісних якостей (комунікативність, самостійність, критичність мислення, здатність до самопізнання і саморозвитку та ін.); на рівні характеристик діяльності (цілевизначення, прогнозування, креативність, рефлексивність та ін.); на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності та навколишнього середовища. Професійна мобільність проявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище (Сушенцева Л. Л., 2011).

Отже професійна мобільність фахівця це інтегральна характеристика особистості, яка поєднує в собі успішність адаптації у професійному середовищі, сформовану внутрішню потребу особистості у змінах, готовність до самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації, що забезпечує стабільність розвитку фахівця та активну професійну позицію.

Згідно з Законом України «Про освіту» ст. 59 професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання. Заклади освіти, в яких працюють педагогічні та науково-педагогічні працівники, сприяють їхньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації (Закон України «Про освіту», 2017).

Під розвитком професійної мобільності педагога науковці розуміють процес набуття нових та удосконалення існуючих компетенцій, знань, умінь та навичок, які він використовує або буде використовувати в своїй професійній діяльності.

В. Гринько вважає, що формами розвитку професійної мобільності педагогів у системі освіти можуть бути: інноваційна педагогічна діяльність, що проявляється в застосуванні нових форм, методик, технологій навчання, впровадженні педагогічних інновацій; засвоєння суміжних педагогічних професій і сфер педагогічної діяльності, здійснюваної на основі отриманої базової педагогічної освіти; управлінська діяльність у сфері освіти; підвищення кваліфікації, що сприяє професійному становленню особистості й конкурентоспроможності у сучасних умовах; взаємодія з професійно-педагогічною спільнотою, що в свою чергу забезпечує розвиток соціального партнерства в освітньому процесі; опанування інших професій (Гринько В., 2012).

Процес розвитку професійної мобільності педагога передбачає наявність освітнього середовища, що орієнтує спеціаліста на різноплановість розвитку, прагнення до самовдосконалення. Професійна мобільність педагога проявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення й самореалізацію на основі сформованості професійних компетенцій і професійного розвитку. Професійна компетентність дає змогу фахівцю успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, виявляє рівень знань і практичних умінь, ступінь сформованості професійної культури спеціаліста і визначає результати його роботи. Професійна компетентність є ознакою й головним критерієм професійної підготовленості та здатності виконувати свої професійні обов'язки відповідно до обійманої посади в умовах конкуренції та вимог сучасності. Вдосконалення професійної компетентності в свою чергу дає змогу успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, удосконалює знання і практичні уміння.

Професійний розвиток тісно пов'язаний з особистісним, саме особистісні якості у процесі професійної діяльності забезпечують спрямованість особистості на самовдосконалення.

Розвиток професійної мобільності педагога є засобом активізації професійних якостей фахівця, актуалізації його внутрішніх резервів і можливостей, формування здатності самореалізації у професійній діяльності. Отже, розвиток професійної мобільності це безперервний процес оновлення знань, умінь і навичок та вдосконалення професійних компетенцій, який зумовлен ускладненням та мобільністю сучасного суспільного життя, розширенням сфер діяльності людини, обмеженням набутих компетентностей, що в свою чергу зумовили необхідність розвитку професійної мобільності педагогів в системі післядипломної освіти.

Сучасні зміни в освіті відповідно мобілізують професійні компетенції педагога, актуалізують інші цінності й нове бачення себе у професії. Наразі професійна мобільність відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному соціумі в умовах конкуренції на ринку праці, яка

сприяє підготовки нової генерації педагогічних кадрів, спрямованих на особистісно-професійний саморозвиток.

Педагогічна діяльність є системоутворювальною та інтегруючою для всіх інших видів діяльності, тому розвиток професійної мобільності педагога багато в чому залежить від компетентності та відповідальності за результати власної праці, готовності до постійного професійного зростання, мобільності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток професійної мобільності в системі післядипломної освіти, яка спрямована не тільки на поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь і навичок, але й на розвиток педагогічної позиції та професійно важливих якостей фахівців, які здійснюють науково-педагогічну та педагогічну діяльність.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» ст. 60 післядипломна освіта спрямована на вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Як зазначають науковці завданням післядипломної освіти є розвиток та вдосконалення особистісних якостей фахівця та створення умов для самореалізації, самоактуалізації педагога, вдосконалення самоосвітньої діяльності, виходячи з цього основними функціями післядипломної освіти є: підвищення кваліфікації, підготовка та перепідготовка фахівців відповідно до потреб ринку праці у фахівцях певного профілю; постійне оновлювання знань, умінь та навичок згідно з вимогами розвитку суспільства, ринку праці, техніки і технологій; створення умов для професійного та особистісного розвитку фахівця.

Післядипломна освіта відрізняється від загальної освіти специфікою змісту, концептуальними підходами та механізмами їх вирішення, спирається на спільні методологічні засади та перебуває в колі проблем реформування сучасної освіти. Як зазначає В. Кремень післядипломна педагогічна освіта має на меті неперервне спеціалізоване вдосконалення професійних знань, умінь і навичок педагогічних працівників (Кремень В.Г., 2010).

Сьогодні у закладах післядипломної педагогічної освіти впроваджуються нові навчальні курси підвищення кваліфікації, інтерактивне навчання в малих групах слухачів, створено пункти дистанційної освіти тощо. Все це сприяє підвищенню фахового рівня педагогів та розвитку їх професійної мобільності.

Відповідно до Концепції розвитку педагогічної освіти професії педагогічних працівників є одними з найбільш масових у сучасному суспільстві та перебувають під особливою увагою держави. Державою визначаються такі критерії допуску до професійної педагогічної діяльності, як наявність у працівника ступеня вищої освіти за відповідною спеціальністю (програмою підготовки) та/або відповідність його професійної кваліфікації системі вимог, які зафіксовано у відповідному професійному стандарті. Метою Концепції є вдосконалення системи

педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності найкращих фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів В Концепції розвитку педагогічної освіти передбачено безперервний професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних працівників (Концепція розвитку педагогічної освіти, 2018).

Сучасні умови професійної діяльності у сфері освіти вимагають від педагога мобільності, оволодіння такими якостями, як педагогічна реакція, цілеспрямованість, передбачення, прогнозування з метою досягнення цілей і попередження виникнення ризиків. Система післядипломної освіти може забезпечити розвиток професійної мобільності педагога, якщо буде: створювати умови для всебічного гармонійного розвитку, незалежно від віку, попередньо здобутої професії або спеціальності, місця проживання, але з обов'язковим урахуванням її індивідуальних особливостей, мотивів, інтересів; запроваджувати форми, методи і технології розвитку професійної мобільності педагога для здобуття та вдосконалення професійнопедагогічних знань високого рівня, узагальнення та уміннями їх ефективно застосовувати; сприяти попередженням професійної деформації, вибудові та реалізації напрямку свого подальшого професійного зростання.

Отже, сучасна система післядипломної освіти повинна забезпечувати розвиток професійної мобільності педагога, бути здатною адекватно реагувати на зміни в сфері освіти, впроваджувати такі технології, які забезпечують професійне вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів системи освіти згідно з вимогами інноваційного розвитку освіти та забезпечувати випереджувальний характер підвищення кваліфікації відповідно до потреб реформування системи освіти.

У даній статті не охоплено всі аспекти проблеми розвитку професійної мобільності фахівця в системі післядипломної освіти, зокрема, подальшого дослідження потребують процес розвитку професійної мобільності фахівців в системі післядипломної освіти, запровадження та адаптація зарубіжного досвіду означеної наукової проблеми тощо.

Список використаної літератури

1. Гринько В. О. Психологічні засади розвитку професійної мобільності викладача вищої школи : дис. ... канд. психол. наук: / 19.00.07. / Волинський національний університет ім. Л. Українки, Луцьк, 2012. 209 с. **2. Клясен Н.** Діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах модернізації освітньої галузі в Україні. URL: <http://www.airo.com.ua/diyalnist-zakladiv-pislyadiplomnoyi-pedagogichnoyi-osviti-v-umovah-modernizatsiyi-osvitnoyi-galuzi-v-ukrayini/> (дата звернення: 19.03. 2019). **3. Концепція** розвитку педагогічної освіти / Міністерство освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku->

pedagogichnoyi-osviti (дата звернення: 17.03.2019). **4. Кремень В. Г.** Філософія людиноцентризму в освітньому просторі: монографія. Вид. 2-ге. Київ: Т-во «Знання України». 2010. 520 с. **5. Пілецька Л. С.** Професійна мобільність особистості: психологічний аспект аналізу. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. №3 (32). URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Tipp_2013_3_35.pdf (дата звернення: 17.03.2019). **6. Про** вищу освіту: Закон України редакція від 01.01.2019 № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 19.03. 2019). **7. Про** освіту: Закон України редакція від 19.01.2019 № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.03.2019 (дата звернення: 19.03. 2019)). **8. Сургунд Н. А.** Професійна мобільність як складова системи професійного розвитку сучасного фахівця. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. №3 (40). С. 340-345. URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Vnaou_2014_3_61%20(2).pdf (дата звернення: 17.03.2019). **9. Сушенцева Л. Л.** Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с. **10. Хом'юк І. В.,** Ковальчук М. Б., Хом'юк Я. В. До питання формування професійної мобільності майбутніх інженерів. URL: <http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/88BBD504-3A92-4DBD-AE68-EFA2C24ACEF3.doc> (дата звернення: 17.03.2019).

References

1. Hryn'ko, V. O. (2012). *Psykholohichni zasady rozvytku profesiynoyi mobil'nosti vykladacha vyshchoyi shkoly* [Psychological principles of the development the professional mobility of the tutor in the higher education]: dys. kand. psykhol. nauk: / 19.00.07 Volyns'kyu natsional'nyu universytet im. L. Ukrayinky, Luts'k. [in Ukrainian]. **2. Klyasen, N.** *Diyal'nist' zakladiv pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity v umovakh modernizatsiyi osvitn'oyi haluzi v Ukrayini* [Activity of establishments postgraduate pedagogical education snstitutions in the modernization of the educational industry in Ukraine] [in Ukrainian] URL: <http://www.airo.com.ua/diyalnist-zakladiv-pislyadiplomnoyi-pedagogichnoyi-osviti-v-umovah-modernizatsiyi-osvitnoyi-galuzi-v-ukrayini/> (data zvernennya: 19.03.2019). **3. Kontseptsiya rozvytku pedahohichnoyi osvity** [Concept of the development of pedagogical education] / Miniterstvo osvity i nauky Ukrayiny vid 1 lypnya 2018 r. № 776 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (data zvernennya: 17.03. 2019). [in Ukrainian]. **4. Kremen', V. H.** (2010). *Filosofiya lyudynotsentryzmu v osvitn'omu prostori: monohrafiya* [Philosophy of human centeredness in the educational space: monograph]. Vyd. 2-he. Kyuyiv: T-vo «Znannya Ukrayiny». [in Ukrainian]. **5. Pilets'ka, L. S.** (2013). *Profesiyna mobil'nist' osobystosti : psykholohichnyy aspekt analizu* [Professional mobility of the person: the psychological aspect of the analysis]. Teoretychni i prykladni problemy psykholohiyi. 3 URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Tipp_2013_3_35.pdf (data zvernennya:

17.03. 2019). [in Ukrainian]. **6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny** [About higher education: Law of Ukraine] redaktsiya vid 01.01.2019 № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennya: 19.03. 2019). [in Ukrainian]. **7. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny** [About education: Law of Ukraine] redaktsiya vid 01.01.2019 №38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennya: 19.03. 2019). [in Ukrainian]. **8. Surhund, N. A.** (2014). Profesiynna mobil'nist' yak skladova systemy profesiynoho rozvytku suchasnoho fakhivtsya [Professional mobility as a component of the professional development system a modern specialist]. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny*. 3 (40). 340–345. URL: [file:///C:/Users/Home/Downloads/Vnaou_2014_3_61%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Home/Downloads/Vnaou_2014_3_61%20(2).pdf) (data zvernennya: 17.03. 2019). [in Ukrainian]. **9. Sushentseva, L. L.** (2011). Formuvannya profesiynoyi mobil'nosti maybutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh: teoriya i praktyka: monohrafiya [The formation of professional mobility of future skilled workers n the vocational educational establishments: theory and practice: monograph]. Kryvyi Rih: Vydavnychyy dim. [in Ukrainian]. **10. Khom'yuk, I. V., Koval'chuk, M. B., Khom'yuk, Ya. V.** Do pytannya formuvannya profesiynoyi mobil'nosti maybutnikh inzheneriv [The question of formation of the professional mobility of the future engineers]. URL:<http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/88BBD504-3A92-4DBD-AE68-EFA2C24ACEF3.doc> (data zvernennya: 17.03. 2019). [in Ukrainian].

Птахіна О. М. Розвиток професійної мобільності фахівця в системі післядипломної освіти

У статті розглянуто передумови розвитку професійної мобільності фахівця в системі післядипломної освіти, які викликані змінами змісту професійної діяльності, швидким оновленням наявних професійних знань у сфері освіти. Проблема професійної мобільності фахівця у сфері освіти на сьогоднішній день є досить актуальною, оскільки навчальним закладам потрібні спеціалісти, які здатні ефективно використовувати професійні знання та уміння, опановувати передові знання і інноваційні технології педагогічної роботи, прагнути професійного самовдосконалення. На основі аналізу науково-теоретичних підходів щодо сутності професійної мобільності фахівця та у зв'язку з тим, що педагогічна діяльність є системоутворювальною та інтегруючою для всіх інших видів діяльності визначено, що розвиток професійної мобільності педагога в системі післядипломної освіти є необхідною умовою при забезпеченні професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в системі освіти.

Ключові слова: мобільність, післядипломна освіта, професійна мобільність, розвиток професійної мобільності фахівця.

Птахіна О. Н. Развитие профессиональной мобильности специалиста в системе последипломного образования

В статье рассмотрены предпосылки развития профессиональной мобильности специалиста в системе последипломного образования,

вызванные изменениями содержания профессиональной деятельности, быстрым обновлением имеющихся профессиональных знаний в сфере образования. Проблема профессиональной мобильности специалиста в сфере образования на сегодняшний день является весьма актуальной, поскольку учебным заведениям нужны специалисты, способные эффективно использовать профессиональные знания и умения, овладеть передовыми знаниями и инновационными технологиями педагогической работы, стремиться к профессиональному самосовершенствованию. На основе анализа научно-теоретических подходов в отношении сущности понятия профессиональной мобильности специалиста и в связи с тем, что педагогическая деятельность является системообразующей и интегрирующей для всех других видов деятельности определено, что развитие профессиональной мобильностью педагога в системе последиplomного образования является необходимым условием при обеспечении профессионального совершенствования и повышения квалификации педагогических кадров в системе образования.

Ключевые слова: мобильность, последиplomное образование, профессиональная мобильность, развитие профессиональной мобильности специалиста.

Ptakhina O. The Development Professional Mobility of a Specialist in the System of Postgraduate Education

In the article considered the prerequisites for the development of professional mobility of a specialist in the system of postgraduate education, caused by changes in the content of the professional activity, the rapid updating of available professional knowledge in the field of the education. The problem of professional mobility of a specialist in the field of education is very relevant today, as educational institutions need specialists who can effectively use professional knowledge and skills, master the advanced knowledge and innovative technologies of pedagogical work, aspire to professional self-improvement. On the basis of analysis the scientific and theoretical approaches regarding in the essence of the concept professional mobility of a specialist and in connection with the fact that pedagogical activity is system-forming and integrating for all other activities, it is determined that the development of professional mobility of a teacher in the system of post-graduate education is a prerequisite for ensuring professional development and improvement of qualification of the pedagogical personnel in the education system.

Key words: mobility, postgraduate education, professional mobility, the development professional mobility of a specialist.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2019 р.
Прийнято до друку 29.03.2019 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.